

Határszemle

Beszélgetés Végh Attilával

Végh Attila gondolkodó költő. A nevét folyton kísér(t)ő jelzős szerkezet nem állandó jelző, csupán a nyelvben is kapaszkodókat, irányzékokat kereső emberi elmének van szüksége rá. Azért, hogy meg tudja nevezni azt a fajta érzékenységet, amely verseiben nyomon követhető, s amelynek – noha szépirodalomként jelentkezik – az irodalmon túlmutató irányultsága van. Versei (és esszéi) egy olyan határ megközelítését, bejárást s az azon való átpillantást kísérlik meg, ahonnan nézve a hétköznapiak szétszórtsága rejtett összefüggésekben mutatkozik. Ahonnan érkező a költészet filozófia, vagy éppen fordítva, a filozófia költészet lehet. Az ily módon érzékennyé tett látás már nem válogat, mindent figyelme tárgyává avathat, s mindenben találhat valamit, ami „súly fogott”. Tájban, képben, filmben, versben, szövegben, beszédben, emberben.

– *Az általad többször emlegetett Caspar David Friedrich német festő válaszolta azt a fejedelemnek, aki képei megtekintése után meg szeretett volna ismerkedni vele, hogy az, aki a képeket festette, úgysem lenne jelen a találkozáson. Valóságos és látszatlét vált itt szét, szakmai nyelven fogalmazva: életrajzi és szerzői én. Ne mondd azt nekem, amit Friedrich mondott a hercegnek, lásuk a jelenség-lényedet is! Hol nőttél föl, hogyan emlékszel vissza gyerekkorodra, mit tartasz ebből az időszakból lényegesnek?*

– Ahogy öregszem, egyre több dolgot tartok fontosnak a gyerekkorommal kapcsolatban. Azt az egyet nem tudom elképzelni, hogy annyira öreg tudjak lenni, hogy a család-fakutatás is érdekeljen. Ez teljesen hidegen hagyott mindig. A családot a nagyszülőkhöz vagyok képes visszavezetni. Anyám viszont nagy családfakutató. Néha ágrajzokat tesz elém, én akkor mindig unatkozom. Persze megértem azokat, akik az őseikre büszkék tudnak lenni, akiknek számára jelent valamit a „vér mítosza”. A gyerekkorból – ha igaza van Freudnak – nem tudhatom, mi a fontos. Legalábbis addig, amíg egy analitikus meg nem

mondja. Ha az írással kapcsolatban kérdezed mindezt, akkor például arra emlékszem, hogy általános iskolás koromban, alsó tagozatban szívesen gyártottam rigmusokat. Ezeket a többiek teljesen meghökentek. Általában semmi értelmük nem volt, de nekem nagyon tetszetek. Emlékszem, kitaláltam egy olyat, úgy ötödik osztály táján, hogy: *Világnézetünk alapja, / hogy Leninnek nincs kalapja.* Ennek nincs semmi értelme, de amikor erre rákérdeztek, akkor úgy próbáltam magyarázni, hogy Lenin egy seggfej. Egyébként nem tartozom azok közé a költők közé, akik mondjuk, már tízévesen verset írnak. Nem is inkább a gyerekkor számít ebből a szempontból, hanem a gimnázium. A Rákóczi jártam biológia–latin tagozatra. Ott tanított Eörsiné Hajdu Marianna, a világ legjobb magyartanárnője – vagyis Magyarországé, de az ugyanaz. Már az első órán megdöbbsentünk. Azzal indított – azt hiszem, huszonhatan voltunk az osztályban –, hogy egyenként mindenkinek megkérdezte a nevét, majd visszamondta. Mind a huszonhat emberét. Egy ilyen performanszal indult a tanítás. Erősen rendszerellenes volt ő –

mondanom sem kell, a Kádár-rendszerben vagyunk –, ami szintén hamar kiderült, és nagyon szimpatikus volt. Ő nem magyartanított, hanem kultúrtörténetet, művészetet, filozófiát, gondolkodást. A tantervet egyáltalán nem vette figyelembe. Érettségire, azt hiszem, Mórzigig, ha el tudtunk jutni. De nem is ez volt érdekes, hanem hogy kinyitott bennünket, legalábbis azt, aki hagyta. Észrevétlenül szívtam magamba, amit tanított. Akkor még nem gondoltam arra, hogy egyszer majd én is írni akarok. Fradi-meccs, csajozás, sör – ebben a háromszögben éltem akkoriban. Eörsiné berakott az agyamba egy időzített bombát, amely a katonaság idején robbant. Gimnázium után az agráregyetemre jelentkeztem.

– *Föl is vettek rögtön?*

– Elsőre nem. Nem mentem el felvételizni.

– *Beadtad a jelentkezést, és nem mentél el? Miért?*

– Azért adtam be oda a jelentkezést, mert biológia tagozatos gimnáziumba jártam. Ornitológus, erdész, vadász, etológus akartam lenni. Azt mondták nekem okos emberek, hogy az agráron szerintük van etológia, így hát oda jelentkez-

Anyja portréja 1962-ből

tem. Az agráron persze nincs etológia, ez később derült ki, amikor már ott voltam. Jelentkeztem tehát, írásbeli és szóbeli felvételi vizsga volt, és a második körre, a szóbelire nem volt kedvem elmenni. Bár jó pontszámot értem el az írásbelin, de a szóbeli napján esett az eső, depressziós hangulat vett rajtam erőt. Úgy éreztem, nekem nincs kedvem most kimenni Gödöllőre felvételizni. Ezután elmentem inkább melózni. Egy évig természetvédelmi őr voltam a budai hegyekben. Ott kiélhettem természetimádatomat, közben újra felvételiztem, másodsorra fölvettek.

– *A második felvételiig sem tisztázódott az etológia és az agrár-egyetem valós viszonya?*

– Még akkor is azt hittem, hogy ott majd lesz valami, ami érdekel. De közben előfelvételiként katona voltam egy évig Szombathelyen. Ott szétolvastam a könyvtárat, ott robbant föl bennem az a bizonyos szellemi bomba. Emlékszem, karácsonykor ültem az őrtoronyban, és elkezdtem verset írni. Egy halál

giccses verset arról, hogy vadludak húznak az égen, alkonnyat van, és a szemedben repülnek benn a ludak... Mindegy, elkezdtem valahogy a versírást, és nem tudtam abbahagyni. Amikor pedig bekerültem az egyetemre, már egy kicsit megbillent ez az ornitológiai világkép. Kezdtém rájönni, hogy azért más is van a világon, nem csak tüzök meg réti sas.

– *Nem volt nehéz úgy elvégezni az agrárt, hogy érezted, közben megfogott valami, amely egészen már irányba indított el?*

– Az első félév után bementem a rektori hivatalba, és megkérdeztem, át lehetne-e menni máshova, ha ezt az évet megcsinálom. Átvesznek-e a következő évbe máshova. Kérdezték, hogy állatorvosira? Nem, mondtam, hanem magyar-filozófiára. Azt válaszolták, hogy szerintük én elmebeteg vagyok. Mondtam, az lehet. Arra gondoltam, hogy akkor ezt az agrárt azért elvégzem, ha már itt vagyok. Azért is volt könnyű, mert én akkor punk voltam. Beleszartam mindenbe. Belőttem, mennyi az a tanulásmennyiség, amely a kettesekhez elég. Nagyon jó szociális segílyt kaptam – elvált szülők, beirtuk, hogy nyomorog a család, meg ilyesmi. Nagyon jó volt tehát ott lenni, csak a vizsgaidőszakban kellett egy kicsit tanulni. Érdekes puskázási technikákat dolgoztam ki. Emlékszem, egy damilos puskát is kitaláltam, amely következőképpen nézett ki: a zakó akasztójára damilok voltak rákötvve, az ujján pedig végigjöttek, és mindegyik végén az egyik tétel volt olvasható. Ha leültél,

ki lehetett húzni őket, és a megfelelőig pörgetni, de ha kiegyenesedtél, visszacsúszott magától. Csodálatosan működött. Ilyenekkel foglalkoztunk agráros punk barátaimmal. Miközben így vegetáltam, azért már Filmvilágot, a régi Mozgó Világot olvastam, és kezdett körvonalazódni bennem, hogy pontosan mi is az, ami engem múlthatlan módon szellemi jellegű izgalomban tart. Kiderült, hogy sokkal fontosabb és érdekesebb dolgok is léteznek, mint gondoltam. Ez a fotózásban is megnyilvánult: gimnazista koromban vadfotózással foglalkoztam. Bögő szarvasbika, dagonyázó vaddisznó, ilyesmi. De arra nem gondoltam, hogy a fotózással esetleg ki is lehet fejezni valamit. Egyetemista koromban jöttem rá erre is, párhuzamosan azzal, ahogy az ornitológiával kapcsolatos hiedelmeim szétolvadtak.

– *Elvégezted az agrárt. Utána dolgoztál a szakmádban?*

– Egy napot se dolgoztam, de nem is nagyon tudtam volna, mert elég sok zúrt csináltam az egyete-

Nagyapja katonaisgolványképe

men. Eleve: punk voltam. Mikor bemész lila hajjal az egyetemre – a legkomcsibb egyetemre Magyarországon –, az már eleve azt jelenti, hogy sose leszel „felső vezető”. Persze nem is akartam az lenni. Többször megtörtént, hogy az oktatók a folyosón összesúgtak mögöttem: „ez azért mindennek a teteje”. Én ezt nagyon élveztem. Egyszer részegen vörös zászlót égettem a kollégium erkélyén, alattunk pedig vagy ötszáz ember sétált. Volt egy elhárító tisztje az egyetemnek. Törte a magyart, mert totál ruszki volt. Na, ő észrevette a zászlóégetést. Azonnal feljött a koleszba, és végigment az emeleten, csak hogy ő is annyira be volt rúgva, hogy egy emelettel lejjebb ment végig, és ezért nem talált meg. Ezt az egyik évfolyambesúgótól tudtam meg később. Mert voltak olyanok is. Ezekkel mindig ideológiai vitám támadt, elmondtam nekik, hogy ruszki haza, és hasonlókat. Ezek meg csak mosolyogtak. Nem lehetett őket megsérteni, mert nem volt gerincük. Ezt az embertípust nem lehet megsérteni, kiborítani, mert valójában nincsenek is. Egyszer meg Paks táján egy szovjet emlékműről szedtek le, éppen február 13-án történt, Budapest felszabadításának napján, mert úgy fotóztattam magam, hogy az emlékmű tetején fekete zászlóként egy sálat lobogtatok. Ott állt egy önkéntes rendőr a parkban, akinek az volt a feladata, hogy figyelje, ki alázza meg az emlékművet. Akkor bevittek, kérdezték mindent. Én meg mondtam, hogy csak a születésnapomat ünnepeltem, ami tényleg február 13-án van. Azzal engedtek el, hogy találkozunk legközelebb a parlament tetején. Az ilyen ügyekből mind kartoték-adat

lett szerintem, de én nem kértem ki, amikor lehetett, mert iszonyúan nem érdekel, mit írkáltak rólam. Szétosztottam az egyetemen pár Beszélőt meg az Ellenpontok

Apjával a lágymányosi Duna-parton 1964-ben

néhány számát, és nagy forradalmárnak éreztem magam. Valójában persze kis hal voltam.

– *Katonaság, egyetem, utána mit csináltál? Akkor jött a filmkritikák korszak?*

– Nem, az később jött. Az egyetem után visszamentem természetvédelmi őrnek, akkor már a Pilisbe, és három évig csináltam. Nagyon kellemes volt, de ha nem az erdőn voltam, már csak filozófiát olvastam, meg klasszikus szépirodalmat. Utána későbbi apósom unszolására úgy döntöttem, hogy nyúltenyésztésből leszek milliomos. Elköltöztem Zalaegerszegre, és elkezdtem nyulat tenyészteni. Egy évig kínlódtunk, aztán megdöglött az összes nyúl.

Akkoriban kezdtem a *Mozgó Világban* folyamatosan publikálni. Emlékszem, a *Mozgó Világ* végén volt egy kis szerzői lexikon. Ami úgy nézett ki rendesen, hogy: X. Y., az MTA Irodalomtudományi Intézetének munkatársa stb. Én meg azt írtam oda, hogy Végh Attila – írással, olvasással és nyúltenyésztéssel foglalkozik. Szóval bebukott a nyulázat, valami titkos kór ütötte föl a fejét. Szerintem rossz volt a technológia. Ezután visszaköltöztem Pestre, pár évi lődörgés következett, és akkor történt, hogy belevetettem magam az éjszakai életbe. Ekkoriban könyvlopásból éltem. Nem tudom, hogy bele mered-e írni, felőlem nyugodtan beleírhatod. Még egyetemista koromban, a rendszerváltozás után indultak el ezek a független újságok, a *Kapu*, a *Reform*, a *Hitel*. Én a *Kapu* köréhez csatlakoztam. Krausz Tivadar és Nagy Attila Kristóf voltak ott a menő költők. Nekik akkor már több kötetük volt, sőt, az *Írószövetség*be is fölverték őket. Mi, kezdő költők, akik összehaverkodtunk velük, úgy éreztük, ez a csúcs: könyvek és írószövetségi tagság. Emlékszem, szegény Nagy Attila – aki aztán meghalt – úgy dedikálta nekem *Totálbrutál* című kötetét, hogy: „Buzdításképpen”.

Odajártam tehát, beszélgettünk, ittunk, buliztunk. Együtt csináltunk felolvasó-esteket. Tehát párhuzamosan a *Mozgó Világban* és a *Kapuban* kezdtem publikálni. Verseket és filmkritikákat. Filmekről hosszabban, esszészerűen írtam. *A Kárhozatról*, a *Berlin fölött az égről*. Vannak páros csillagok az irodalomban. Nagy Attila Kristófot és Krausz Tivadart ilyennek láttam. Együtt mozogtak. Azt hittem, együtt fognak Kossuth-díjat kapni valami-

kor. Nagyon jó volt ez a kör, mert volt sok induló költő és író frusztrálta ott egymást. Nagy éjszakai élet volt. Ekkoriban költöztem el a barát-nőmtől, akit csak utána vettem feleségül, mert anarchista nem házassodik. De aztán rájöttem arra, hogy ha az ember annyira anarchista, akkor akár meg is házasodhat. Ha úgy se jelent semmit, akkor miért ne. Az éjszakai élet úgy indult, hogy egy barátommal és egy lánnyal hármashban kivettünk egy nagy albérletet a Szív utcában. Ott kommuna-szerű élet kezdett beindulni, hatalmas bulik voltak. Szilveszteri bulikon kétszázan voltak fenn nálunk, szóval hihetetlenül orgiasztikus események voltak. Ez nekem jót tett, mert a kamaszkoromból kimaradtak a bulizások, és éreztem, ha ez így marad, baj lesz. Majdnem egy évig tartott ez az élet, ami konkrétan úgy nézett ki, hogy nappal alvás, éjszaka bulizás. A fennmaradó időmben meg – ahogy már mondtam – könyveket loptam könyvesboltból, aztán eladtam antikváriumokban. Jól éltem belőle, volt pénz albérletre és éjszakai bulizásra. Ezt úgy háromnegyed évig bírtam. Aztán kezdtem érezni, hogy mennyire nyomasztó ez az életforma. A kispolgári morál már akkor se érdekelt, le tudtam választani az igazi morálról, de azért mégis lehúzott ez a lét. Settenkedsz könyvesboltokban, mint egy féreg. Egyrészt ez kezdett el nyomasztani, másrészt meg az, hogy mióta lemerültem az éjszakába, semmit nem írtam, nem olvastam. Teljes szellemi és lelki lepusztulás történt. Annak ellenére, hogy mondom, nagyon jó volt, mert sok jó fej emberrel megismerkedtem, és tapasztalatként is fontos volt. Az volt a szerencse, hogy a kommunában együtt laktam Horváth Barnabással. Vele is az éjszakában találkoztam. Ő akkor a Demokratánál volt olvasószerkesztő. Mondta egyszer, hogy

a lapnál épp filmkritikust keresnek, nincs-e kedvem oda írni. Elkezdtem írni filmkritikákat, arra már kaptam valami pénzt. Pár hónap múlva üresedés volt, akkor fölvettek kultúrrovat-vezetőnek. Azért már annyi pénzt kaptam – emlékszem, hatvanezret, akkor az nem volt olyan rossz –, amiből simán meg tudtam élni. Első fizetésemet megkapva bementem egy könyvesboltba, és vettem egy könyvet. Hatalmas érzés töltött el. Újra az igazi emberek között!

– *Egyetemista korodban elkezd-tél verset írni, aztán volt egy szünet az éjszakai élet miatt. Hogyan folytatódott?*

– Verseket azért írogattam az éjszakai élet idején is, arra alkalmas. Arra már nem, hogy egy nagyobb Arisztotelész-tanulmányt megírjon az ember. Ha az irodalmi vonalra vagy kíváncsi, akkor elmondom, hogy verseket Bella Pistánál publikáltam az ÉS-ben, ami akkor komoly lapnak számított. Mert azért az új Mozgó Világ már nem ugyanaz volt, mint a régi. Habár Berkes Erzsébet volt a versrovat-szerkesztő, aki eszméletlen jó fej volt, nagyon szerettem. Jó tanácsokat adott, költészeti és életvezetési szempontból egyaránt. Éles szemmel észrevette a púdorsorokat, a mellébeszélést. Vele sokat beszélgettem. Szóval Bella Pistához mentem el. Közölt tőlem az ÉS-ben. Az első irodalmi publikációm azonban a Népszavában történt, Kiss Dénes alatt. Ez úgy esett, hogy amikor már elég bátor voltam ahhoz, hogy költőnek képzeljem magam, elmentem Gyurkovics Tiborhoz. Azért hozzá, mert anyám barátnője volt az ő korábbi felesége. Fölhívtam, elmentem hozzá, odaadtam a verseket. Elmondta, hogy mi jó, mi rossz, és persze rögtön elővett egy József Attila-kötetet, és elkezdett felolvasni belőle. Aztán azt mondta, menjek el Kiss Déneshez, vigyek verseket

neki, a Népszavába. Ilyeneket vittem – még a régi rendszerben vagyunk –, hogy: *Bámul a Hold sötét tájba, / szalmaember szalma-lángba, / szaremberek szarországa, / te vagy a fogó!* Kiss Dénes azt mondta, ez nagyon megható, de tudom-e, hogy milyen országban élek. Ja, mondom, most arra céloz, hogy hozzak inkább szerelmes verseket? Azt mondja, pontosan. Na, vittem neki szerelmes verseket, és egyet közölt. Aztán szólt, hogy ha tovább akarok lépni, akkor Bella Pistához forduljak az Élet és Irodalomnál. Elmentem Bella Pistához, aki egy aranyszívű ember volt. Nagyon büszke voltam rá, hogy az ÉS-ben jelenek meg. Aztán kezdett unszolni, hogy csináljak kötetet. Én éreztem, hogy ezek a versek nem olyan jók még, de arra gondoltam, biztos ő tudja jobban. Összeraktam egy kötetre valót, és elmentem Deák Lacihoz meg Parancs Jánoshoz a Szépirodalmi Kiadóba. Parancs elolvasta, és jószándékúan elmondta, hogy ez még nagyon kevés ahhoz, hogy igazi verseskötet legyen belőle, és hogy egy év múlva megint hozzak el egy kötetre valót. Egy év után nem mentem vissza hozzá, mert még akkor is úgy éreztem, hogy kevés. Tudtam, hogy kötetet akkor szabad csinálni, ha majd ki akar szakadni belőlem. Akaratból nem lehet. Később, amikor a Demokratánál kultúrrovatos lettem, termeltem a filmkritikákat, összegyűlt belőlük egy kötetnyi. Bencsik András ajánlotta, adjuk ki kötetben. Azt mondtam, addig nem, amíg az első verseskötetem meg nem jelenik. Nem akartam, hogy amikor majd megjelenik a verseskötet, azt mondják, na, ez egy filmkritikus, aki verseket ír. Költő akartam lenni, aki másrészt filmkritikákat is ír. Deus ex machina-szerűen hívott föl telefonon Serdián Miklós György, akit nem ismertem.

Elmondta, hogy új kiadót indít, az Editio Plurilinguát, és kiadná a verseimet. Amúgy is Frankfurtban könyvvásár lesz. Ez már a kilencvenes évek végén történt. Tehát tíz évig lappangtam. Folyóiratokba írtam, de kötetem nem volt. Azt mondta Serdián, hogy a frankfurti könyvvásárra is kiviszi, és úgy hozná ki a kötetet, hogy német fordítások is lennének benne. Erre mondtam igent. Kilencvenkilenc versre volt szükség, mert a sorozatának ez volt a koncepciója. Akkor már volt ennyi jó versem. Tíz év alatt azért meg lehet írni kilencvenkilenc jó verset. Összeállítottam, meg is jelent, ki is vitték Frankfurtba. Ez *Az ügyész sétája* című kötet, németül *Spaziergang des Staatsanwaltes*. Később jöttem rá, ha egy németnek ezt a címet elmondom, nagyon valószínű, hogy beugrik neki az *Untergang des Abendlandes*, mert rímel rá. Akkor erre nem gondoltam, de később jól esett, mert Spenglert szerettem. Kivitték Frankfurtba, persze nem lett zajos világsiker, viszont annyi történt, hogy az újjáépült Alexandriai

Könyvtár rendelt belőle. Ha Alexandriában jársz, vedd ki. A másik siker pedig az volt, hogy a jogi egyetem is rendelt belőle. Azt hitték, ez valamilyen jogi könyv. Aztán kiselejtezték, mert rájöttek, hogy nem az. Serdiánnal később összebarátkoztunk, második verseskötetemet, az *Óda a nemléthez* címűt is ő adta ki. A harmadik a Kairosznál jött, *A súlylyedés metafizikája* című esszékötet. Úgy éreztem, Serdián kissé neheztel ezért. De szerintem nemes úgy a tehetségkutatás. A Berkes Erzsé-
féle

Mozgó Világ is amolyan fölfedező újságként működött. Kutattak az új költők után, aztán amikor azok elértek egy bizonyos szintet akár ismertségben, akár önképben, akkor dobantottak. Ha kiadót alapítanék,

1987. március 15.

hasonló lenne. Nem volna kedvem hozzá, hogy klasszikusokkal prűntyögjek. Az újak fölfedezése sokkal érdekesebb.

– *Visszatérve az első kötethez: annak anyagában már szerepeltek olyan versek, amelyekről – mint korábban mondtad – úgy érezted, még nem az igaziak?*

– Nem, nem voltak. Jó, hogy előtte lappangással telt tíz év, de abban a könyvben csak az utolsó három év versei szerepeltek. Most is tudok egy csomó olyan verset,

amely soha nem jelent meg kötetben. Még olyan is van köztük, amelyek tetszik. Például van egy négy-sorosom, amelyet húszéves koromban írtam, és nem tudom, miért, de most is tetszik. Úgy szól, hogy: *Vissza valami otthon felé / kutyaugatást tépnek az ágak / bennem fészkel a fekete szél / hópehelyrenddel tüntet ki a bánat.* Ez máig tetszik. Persze nem egy nagy költemény, formája sincs.

– *Sok versedben észrevehető a nyelvjáték, ami posztmodern vonás. Hogyan tudod az elődökre történő – néhol blaszfém – rájátszást, a nyelvjátékot elhelyezni saját költészetedben?*

– Itt nagyon sokféle dolog összecseng, de megpróbálom összeszedni. Az egyik a nyelvjáték. Ha Wittgensteinnek igaza van, akkor más nincs, csak a nyelvjáték. De ez egy tágabb nyelvjáték-fogalom. A másik a posztmodern. A posztmodernnek többféle megítélése van. Magyarországon van két nagy tábor, az egyik szitokszóként kezeli, a másik pedig jelvényként tüzi ki. Egyik se jó. Akik

szitokszóként kezelik – őket az egyszerűség kedvéért nevezzünk jobb-oldali íróknak és irodalmároknak –, azoknak fogalmuk nincs arról, hogy a posztmodern mennyire hitelesen tükrözi a mai valóságot. Ez a posztmodern szétszakítottság-tudat egyszerűen van, és kész. Vége a nagy narratívának, a világ szétesett, ahogy meg lett jósolva, minden széthullott darabokra. Ha pedig szétesett, akkor nem biztos, hogy az a helyes út, hogy megpróbáljuk az idillt eljátszani. Vagy hogy megpró-

báljuk megírni a nagy narratívát, csakazértis. Hanem vállalni kell. A posztmodern túlhajtása viszont öncélú baromságokat szül. Tisztában kell lenni az eredettel, azzal, hogy az elődök mit csináltak, például tisztában lenni a verstannal. Hogyha te ismered a formát, és úgy ereszted el, abból egészen más süll ki, mint ha eleve nem is ismernéd. Egy integrálás az elmúló felé, nekem ez tetszik. Az írás nem most kezdődött, hanem sok ezer éve, és ahogy az első szavait a gyerek megtanulja a szüleitől, ugyanígy kell nekünk az első szavainkat az előttünk járóktól megtanulnunk. Amikor pedig meghalunk, a halálos ágyunkon ugyanígy mások viszik tovább az utolsó mondatot. Ez egy ilyen játék.

– *Ahogy te fölépíted a köteteidet, az is rád jellemző. Észrevettem, hogy vannak bujkáló soraid, amelyek köteteken át visszatérnek...*

– Például?

– „...öregasszonyok most himzik az oltárterítőt, az erdőn valaki avarral takarja a vermet.” Nem csak ezt a sort használod újra, hanem esszéidből is újrahasznosítasz mondatokat, gondolatokat. Legutóbbi könyvedbe is néhol korábbi esszéidből emeltél be szövegeket, fotókat.

– Szívesen lopok sorokat magamtól. Műfajhatárokon keresztül is. Csak arra vigyázok, hogy fönről menjen lefelé, tehát ami versben megvan, azt filmkritikában simán fölhasználom, de fordítva azért nem.

– *Ez erőteljesen a saját hagyomány kiépítését sugalmazza...*

– Önhagyomány, magánmitológia?

– Igen.

– Néha én is gondolok rá, hogy talán csak lustaságból lopok gyakran magamtól, nem pedig azért, hogy régebbi gondolataimat új kontextusban kipróbáljam vagy megfürdessem.

– *Aztán le lehet fedni valami szép ideológiával...*

– Persze, bármit meg tudok magyarázni. De az is lehet, hogy mindkettő igaz, az új kontextus fürdővize, meg a lustaság is. Ezt nem tudom kontrollálni belülről, mondd meg te. Szerintem kívülről te jobban látod, mint én, hogy adott helyen az most micsoda. Éppen tegnap kaptam az új Parnasszusból, abban szerepel egy versem, a *Nagymarosi elégia*. A második fele egy az egyben egy olyan régi vers, amely még *Az ügyész sétájában* jelent meg. Ilyet azért lustaságból nem csinál az ember, hogy a vers felét, ráadásul a döntőbb, második felét átveszi egy korábbi verséből. Egyébként az sem jellemző rám, hogy fényesítgetném korábbi magamat, hogy régebbi verseket elővennék és újraírnám őket. Azokat már unom. Már akkor unom őket, amikor kötetben megjelennek. De valami oka mégis volt annak, hogy egy verset 1999-ből kiszedtem. Éreztem, hogy ennek kell valami új keretet adni, elégikus okból. Eleve is elégia volt, mert a nagyanyám haláláról szólt. Amit elhagytam belőle, nem volt annyira jó. Így jobb lett. Viszont legalább idézőjelbe tettem.

– *Bevallottan vagy sem, de olyan irodalmat művelsz, amelyet erős gondolatiság jellemez – ennek hiányát sokszor számon kérik a magyar irodalmon, mondván, hogy a magyar nem gondolkodó nép. Honnan ez a filozófiai vonulat?*

– Elmondom, amit ilyenkor szoktam. Mindig is a gondolkodó költőket szerettem: Pilinszkyt, Rilket, Hölderlint. A filozófusok közül pedig azokat, akik költői módon tudtak írni. A preszokratikusokat, Platónt, Schopenhauert, Nietzschét, Heideggert. Ennek nyilván oka van. Itt elmehetnénk az asztrológia felé is, fölemlítve, hogy milyen bolygók állnak a kilences házamban, de ne tegyük. Heidegger azt mondja, költőien lakozik az ember.

Ez ugyanakkor gondolkodói lakozás. Amikor Heideggernek megmondták, hogy a magyar „gondolkodni” infinitívus a gonddal áll etimológiai kapcsolatban, állítólag csodálattal és meglepetten fogadta, hiszen ő mindig is ezt a kapcsolatot kereste, csakhogy a németben a Sorge és a Denken még köszönő viszonyban sincs egymással. Amikor verset írok, azokat a legmélyebb alapjaimat próbálom megtalálni, amelyek – ha úgy tetszik, induktív módon – rányitnak valami általánosra. Filozófiai írásaimban pedig azt keresem – deduktív módon –, hogy melyek azok az általános alapok, amelyek egyedi létem felé nyitnak. Ez a kettő egymást keresi. Mintha a Hadészba leérő gyökerek – mint Ádám teremtésén – elindulnának egymás felé, s amikor megtalálják egymást, valami áram villan. Az, hogy a magyar nép metafizikus-e vagy sem, nem tudom, de nem is nagyon érdekel. Az a magyar, aki ebben a deduktív-induktív közeledésben a tükörben elem áll. Ilyen az ember. Nem szeretem, ha megmondják, hogyan szabad ími. Az tény, hogy nem nagyon szeretik ma Magyarországon, ha a költő gondolkodik. Ennek ellenére sok magyar költő szeret „filozofálni”, anélkül, hogy bármit tudna a filozófiáról. Ez legalábbis vicces. De az is igaz, hogy a teoretikus szellem megmerevíti a költészetet. Borzalmasak azok a József Attila-versek, amelyekben megemésztetlen filozófiai tételek visszhangoznak. Stefan Zweig egy esszében azt írja, hogy Hölderlin soha nem lett volna titkos tanácsos, mint Goethe, mert erősen érezte magában az elhivatottság szent tüzet, és úgy gondolta, a társadalmi posztok kioltják a lángot. Stefan Zweig Hölderlin pártján van. A racionalizálás, a teoretikus attitűd körülbelül ugyanígy fűjdogálja a lángot. Így még szebb a feladat: a szélviharban úgy vinni el a gyertyát a Szentföldre, hogy ki ne aludjon a lángja.

– Azt hogy lehet értelmezni, hogy valaki *expressis verbis* nem ezen az úton halad, de mégis vannak olyan sorai, amelyek – ahogy te írtad egy esszédben – súlyt fognak?

– Ott van Ady, aki nem filozofikus költő. Ady szeme mégis mindent lát. Vagy Vörösmarty. Ő sem filozófus, hiába gondolkodik a könyvtárban. Akiket mifelénk filozofikus költőnek szoktak nevezni, azok általában nem azok. Tornai Jóskával együtt én sem értettem soha, hogy Szabó Lőrinc miért mondják: filozofikus. Szerencsére az a szép a költészetben, hogy nem csak úgy lehet elképzelni, ahogyan én. Sokfelől el lehet jutni a lényeghez. És ez a filozófián belül is igaz. Kantot ugyanolyan élvezettel olvasom, mint a költő-filozófusokat, pedig rá mégsem lehet azt mondani, hogy költői gondolkodó. Mégis csodálatos.

– Többször úgy nyilatkoztál, hogy a költő médium. Az ember azt képzelem, hogy van valami megmagyarázhatatlan, ami téged megfog. Sokszor magad se tudod, hogy ez micsoda. Aztán révület fog el, leülsz és nekiállsz írni.

– Ez majdnem így történik. Ha nem a megfoghatatlan kap el, abból nem lesz vers. Fontos, hogy ne értem pontosan, miről akarok írni. Viszont érzem, hogy itt van valami. Lehet egy gondolat, egy mondat, egy kép. Általában kép. A múltkor például álomban előadást tartottam valami gyülekezet előtt. Az utolsó mondatra ébredtem föl, ami így hangzott: „Én egy hullócsillag vagyok, Isten cigarettacsikkje”. Erre fölriadtam. Ebből írtam *Meteor* című versemet. A kép nyomán. Hogy van

egy fénypont, amely ív is, amelynek útja van, és miközben hull, egyre drámaiban önmaga. Hulltában megfoghatatlan. Másrészt meg gondolatilag is érdekel ez a hullás, hogy valaki megszületik és zuhan. Szóval a megfoghatatlanság azért fontos, mert a megragadás, akármilyen fogalmi keretben történik is, olyan,

A család

mint a titkos tanácsosság. Csak annyiban nem igaz, amit elmondtál, hogy a révület nem automatikusan jön, hanem ha van egy kép, amelyről érzed, hogy lehet belőle valami, akkor elkezded megcsinálni. Poiészisz görögül annyit tesz: csinálás. Tehát leülsz a fenekedre és melózol. És ha szerencséd van, beleírod magad a révületbe. Elírod magad olyan messzire, ahonnan tovább már a lépteid vezetnek téged.

– Hogyan lehet ezt az állapotot kontroll alatt tartani?

– Ehhez tudathasadtak kell lenni, ehhez az kell, hogy nagyon közletről érezd a dolgot, ugyanakkor legyél nagyon távol tőle. Erről is többször írtam, hogy az nem is alkotó, aki ilyen formában nem tudathasadt. A végtelen közelség eredménye, hogy úgy tudod megírni, ahogy senki más. A végtelen távolságé pedig, hogy meg tudod formálni. Miközben izzik, le is tudod hűteni. Ha valamelyik

hiányzik, abból nem lesz vers. Ami forró marad, abból giccs lesz. Ami túl hamar kihűl, az unalmas. Valaki egyszer figyelmeztetett rá, hogy ez nem tudathasadás, hanem éppen hogy egységben látás. Hogy minek nevezük, az mindegy. A hétköznapi szétzóródottság felől egységben látásnak látszik. Ha most lelkileg el akarom mélyíteni ezt a témát, akkor elmesélném, hogy amikor nagyanyám halálos ágyán ültem, akkor hasonló tudathasadást vettem észre magamon. Egyrészt éreztem, hogy nagyon mélyen fáj, ugyanakkor főnről láttam magam a helyzetben, és éreztem azt, hogy ez nagyon jó. Hogy itt most valami nagyon fontos dolog történik, valami árad ki nagyanyamból, és be-

lém árad át. Egy fontos tanítás. Együtt éreztem a kettőt. És perverz módon azt is éreztem, hogy ebből vers lesz. Minden költő szívtelen vámpír. Az életben sokszor megfigyeltem magamon ezt a kettős látást. Például vitákban is. Mondasz bármit, én elkezdek vitatkozni, közben pedig érzem, hogy tudnék ugyanígy érvelni az ellenkező álláspont mellett. Sokszor csak beszédhelyzet kérdése, hogy mi a véleményem.

– Amikor megszerkeszted a kötetet, abban már jelen van valamiféle üzenet kidomborítása?

– Igen, de csak ha nem valami didaktikus dologra gondolsz. A szerkesztéskor az történik, hogy az éppen megszilárdult szobrokat sakktablára tesszük, és elkezdünk sakkozni. Ez elég unalmas. Ekkor már magukat a verseket is unom, már felolvastam őket hússzor, már megjelentek újságban. De hát valakinek ezt is meg kell csinálni, és nálam jobban úgyse tudja

megszerkeszteni senki. Soha nem hagyom, hogy más csinálja. Általában a borítóképet is én fotózom, szettek mindent én kitalálni.

– *Az írás médiumszerű állapot. De ha közvetítő vagy, akkor az, amit létrehozol, mégiscsak valami üzenet.*

– Ilyenkor a két énem között közvetítetek. A Koránban ez úgy van – fogalmam nincs, mi hogy van a Koránban, de ezt véletlenül tudom –, hogy az embernek van egy emberi és egy isteni énje. Lehet, hogy ez minden vallásban így van, és a pszichológiában is, csak ott másképp nevezik. A médiumjelleg abban merül ki, hogy az én isteni énemben, mélytudatomban – hívod, ahogy akarsz – gomolygó ködből próbálok átcsépegni elemeket a hétköznapi énembe, abba az énembe, amely már tud az emberekkel beszélgetni. De a hétköznapi énem határainál lezárul ez a játék, onnantól el van eresztve a repülő, és mindenki úgy ló rá, ahogy akar. Az már engem nem érdekel. Csak maga az írás érdekel. Nem zavar, ha egy versemre azt mondják, hogy rossz, és nem dob föl, ha dicsérik. Nem vonok le egyikből sem következtetést. Az lenne a baj, ha csak a dicséret érdekelne. Olykor hajlik is a személyiségem egy ilyen öntömjénező irányba, de azt hiszem, ezen már túl vagyok. Hogy társaságban olykor saját zsenialitásomról értekezem, az inkább azért van, mert szeretem meghökkenteni embertársaimat. De visszatérve a kérdésre: ha a versek üzenetét didaktikus vagy – *horribile dictu* – vallásos értelemben veszed, akkor erősen tiltakozom. Utálom a didaktikus verseket. Például Vasadi Péterrel sokat beszélgetünk arról, hogy az úgynevezett vallásos versek azért olvashatatlanok, mert a keresés már ott lezárul, hogy a szerencsétlen valami kész üzenetet iszonyúan át akar adni. Egy postás nekem ne írjon verset. A semmi matrjoska babáitól irtózom.

– *Annak a metafizikai érzékenységnek, amellyel te élsz, jellegzetesége, hogy valósabb, igazi létezésre akarja az embert rádöbenteni. A hit ugyanilyen ambícióval lép föl, hogy az embert látszatlétével szembesítse. Tényleg nem látsz közöttük kapcsolatot?*

– Nem látok. Sőt, a kettő egymást kizárja. Heidegger *Bevezetés a metafizikába* című írásában azt olvashatjuk, hogy a keresztény filozófia fából vaskarika, mert az ontológia alapkérdésére – hogy tudniillik miért van inkább a létező, nem pedig a semmi – a vallásos rögtön rávágja, hogy mert Isten teremtette. A hívő azért nem lehet filozófus, mert nem mer az alapokig lebontani mindent, hogy onnan, a semmiből induljon el. Nem tud igazán gyerek lenni. A filozófia mindig a nulláról indul. A vallás a gondolkodás vegyértékeit zárja le. Légitka tér ez.

– *Az a gondolat, hogy prekonceptió-mentesen, fogalmakba nem beszorítva dolgot, jutni el a létig, számomra teljesen parallel azzal a keleti vallásokban működő képzetel, hogy le kell söpörni, nullára kell radírozni mindent az emberben, hogy valóságáig eljusson. Hamvas Bélának vannak ezzel kapcsolatos esszéi. Másrészt a keresztény misztikában is mintha ugyanez a dolog munkálna, az embernek más dolga nincsen, csak mindenét, amije van, ki kell dobálnia...*

– Sőt, még talán az is kevés. Eckhart mester azt mondta, az embernek ki kell takarítania magát, és egy üres helyet kell létrehoznia magában, amit aztán Isten elfoglalhat. Később azt mondta, tévedett, még ezt sem szabad megtenni, mert aki üres helyet őriz magában, az különbözőséget őriz. Egyébként nem értek a keleti vallásokhoz és a misztikához, viszont a hozzáértők úgy vélik, hogy Buddhával is ugyanaz történt, mint Jézussal. Buddha tanai

is, amikor buddhizmussá lettek, kifordultak magukból. Amikor elkezdnek megszilárdulni a falak, akkor a játék reménytelenné válik. Miután megszilárdultak, már visszatekinteni is reménytelen. Heidegger ugyanerről szól, amikor azt írja, hogy az ontológiatörténet destrukciójára van szükség, hogy visszakeressünk az alapokig. Úgy látja, hogy a létkérdést elfelejtettük, mert elfedte valami fedőhagyomány. Fiatalkorában még Arisztotelésznél kereste a létet. Később Platónnál. Még később azt mondja, hogy Platón ideatana már a létfeladásban áll, csak a preszókratikában őrződött meg a lét alaptapasztalata. Legvégül már úgy látja, hogy a preszókratikusok közül is csak Parmenidész töredékeiben. Ez a vége, utána már nincs más.

– *Tudod időponthoz kötni ezt a filozófiai érzékenységet? Mikor ébredt föl benned?*

– Gimnazista koromban megpróbáltam elolvasni Nietzsche válogatott írásait. Abban a kiadásban a *Túl jön, rosszon-ból* volt egy részlet. Megpróbáltam elolvasni, de nem tudtam vele mit kezdeni, és éreztem, hogy én vagyok a hibás. Akkor döbentem rá arra is, hogy van olyan szöveg, amit olvasva harminckétszer kell elolvasni egy-egy mondatot, hogy megértsd. Akkor megpróbáltam megküzdeni a szöveggel, és végül úgy éreztem, hogy értem, de erről nyilván szó sem volt. Mindenesetre az, hogy két hétig voltam képes olvasni húsz oldalt, a filozófiai érzékenység jele. Különben odavágtam volna a könyvet, gondolom. Tudod, mint a *Fekete zongora*: nem tudni, hogy miről szól, de gyönyörű. Visszatérve az előzőekhez: én nem vagyok hívő, de ennek ellenére a legjobb barátaim között van egyrészt Vasadi Péter, másrészt Mékli Attila, aki Farkasréten katolikus pap. Egyikük se úgy hívő, ahogy azt az ember elképzeleli, hanem szabadon

az. Ha velük beszélgetek, nem érzem azt a merevséget, amiről beszéltünk. Van egy adott iránya az ő gondolkodásuknak, amiből nem engednek, és ami felé újra és újra irányt vesznek. De ez nem akadályozza meg őket a legnagyobb kalandtúrákban sem.

– Azt, hogy ők tartanak egy irányt, nem érzed leszűkítésnek?

– Nem, ők mindketten zsenik vagy szentek, ahogy tetszik. A zseninek mindent szabad, még vallásosnak lenni is. Az már a kereszténység tragédiája, hogy igazából csak szenteknek lenne szabad kereszténynek lenni.

– Én ezt megtartanám Isten kompetenciájában...

– Ja igen, én most abból indultam ki, hogy én mondom meg, hogy ki a szent...

– Térjünk vissza egy kicsit Heideggerhez. Mi a véleményed a verseiről?

– Heidegger polcán három könyv mindig ott volt. Trakl, Rilke, Hölderlin. Szívemnek kedves mind a három. Rilke szerintem minden idők legnagyobb költője. Hölderlint csak azóta érzem nagy költőnek, mióta megvan a görög megzuhanásom. Ő a görögöket nagyon érezte. Tudott görögül, tudta, hogy miről beszél. Na meg ott van Trakl, aki egyszerre zseni és elmebeteg. Őt mindig szerettem. Heidegger polcán mindig ott állt a mérce, amelyhez képest ő nagyon rossz verseket írt. De Heidegger maga is mondta, hogy ezek nem versek, hanem csak amolyan költeményszerű filozófiai szövegek. Valamiért úgy érezte, hogy ugyanazokat a gondolato-

kat, amelyek filozófiai kontextusban már megtalálták egyszer a helyüket, át kell tenni egy másmilyenbe, ahol másképp viselkedhetnek. Szerintem nem viselkednek másképp. De ennyit megbocsáthatunk Európa legnagyobb huszadik századi filozófusának.

Kirándulás Barna T. Attilával

– A magyar költészetből számodra ki a fontos?

– Nagyon sokan. Ha időrendben haladunk, Berzsenyi nagyon fontos. Ha elvadult posztmodern irodalomtörténész lennék, akkor kimutatnám, hogy ő volt az első posztmodern költő. Nietzsche írja valahol, hogy bárminek az előfutárát bárhol ki lehet mutatni, csak keresni kell. Janus Pannonius néhány versét szeretem. Persze csak mióta a görögökkel foglalkozom. Sokan mondják, hogy szeretik, de az inkább muzeális

áhitat. Az a híres verse, amikor beteg volt a táborban, valami döbbenet. Ugyanúgy darabos, ahogy a görögök. Egyébként ez a darabosság érdekes kérdés. Babitscsal szemben szokták felhozni azt a kritikát, hogy Szophoklész két Oidipusz-tragédiáját szecessziósan fordította. És ez így igaz. El van lebegtetve kissé a szöveg. Az a kérdés, hogy ez baj-e, vagy nem. Ha egyszer ez volt a korszellem. Hiszen minden kor annyit ért meg a múltból, amennyit alkalmazni tud a saját életére. Ez csak akkor baj, ha ezt nem látod át. Gadamer mondja, hogy az előzetes megértést nem lehet soha kiiktatni a megértésből, mindig az irányít. Azt nem tehetjük, hogy kiszűrjük belőle, mint ahogy régebbi, optimistább vagy racionalistább korok képzeltek; csak annyit tehetünk, hogy átvilágítjuk. Ha egyrészt hat bennünk, másrészt meg átvilágítjuk, akkor hasonló tudathasadásos állapot áll elő, mint amiről az előbb beszéltünk,

ami ott is a megértés alapfeltétele volt, meg itt is. De visszakanyarodva a magyar költőkhöz: szeretem Ungvárnémeti Tóth László szövegeit. Őt a híresztelésekkel ellentétben nem Weöres Sándor fedezte föl, hanem Kerényi Károly. Weöres csak utánament Kerényinek, de ez Weöres *Három veréb hat szemmel* című gyűjteményének érdemeit nem csorbítja. Ungvárnémeti is tudott görögül, írt görög verseket is. Nárciszdrámáját a szakemberek gyöngé utánézésnek tekintik, de amikor olvas-

tam, helyenként majdnem elsírtam magam. Egyébként a felvilágosodás-kori irodalmat nem kedvelem. Csokonait igen, ahol nem habzik túl, ahol nem túl rokokós. De ezek mind olyan nevek, amelyeket egy ilyen kérdésre mindenki felsorol. Petőfit nem szívelem, tartom magam Babitsnak a *Petőfi és Arany* című esszéjében tett útmutatásához: Petőfi a kispolgár a zseni álrühájában, Arany a zseni a kispolgár álrühájában. Petőfi túl egészséges, mondja Babits. A zseni legyen beteg: ez a romantika zseni-kultuszának tétele. Máig romantikusok vagyunk. A romantika meghaladásának mozgalmi bizonyos romantikus attitűd termékei. A „posztmodern” szóban is ott a „poszt”, hogy valamin túl vagyunk, hogy valami elmúlt; ebből is kihangzik a romantikus mélabú. *A Nyugat alkonya, A középkor alkonya, A történelem vége.*

– *A Petőfi utáni költők közül kiket kedvelsz?*

– Utána már egyre többet. Barna T. Attilával azért szeretek beszélgetni, mert ő ismeretlen költők tömegétől tud idézni egész verseket. Olyanoktól, akiről életemben nem hallottam. És nemcsak én, hanem művelt emberek sem. Barna T. fejében tizenkét veréb van huszonnégy szemmel. Egyébként szépirodalmat már szinte soha nem olvasok. Ha igen, akkor is általában klasszikust. Dsida Jenőt mindig is nagyon szerettem. Ady pökhendi versei, a „*mit bánom én, hogy Goethe hogy csinálja*” és a többi, nagyon szimpatikusak. Borzalmas lehetett Adyval beszélgetni, kibíratatlan alak volt, egy Caspar David Friedrich-féle eset. De minden idők egyik legnagyobb magyar költője. Ha meg még közelebb jövünk az időben, akkor Weörest említtem. Nemrég egy napon át az ő verseit olvastam. Soha nem értettem egyet azokkal, akik azt mondták, hogy túl játékos, túl hideg. Meg hogy

nagyon szép, és gondolatilag is nagyon mély, de valami mégis hiányzik belőle. Az a bizonyos tűz. Én most ezt megéreztem. Hogy valami tényleg hiányzik nála. Fogalmam sincs, hogy mi. Lehet, hogy nincs is igazam. Az ő ellentéte Pilinszky: na, ott van tűz. Pilinszky messze nem volt akkora formaművész, mint Weöres, nem volt próteuszi alkat, de a versei lobognak. Jól kiegészítik egymást. Jó őket együtt olvasni. Egyébként Orbán Ottónál is ugyanezt a hiányt éreztem, amikor megjelentek összes versei. Nem úgy hideg, mint Weöres. Metafizikailag hiányzik belőle valami. Nagyon nagy költő volt Orbán Ottó, külön-külön szeretem a verseit. Csak amikor egymás után sokat végigolvasok, akkor tör rám a hiányérzés. Mint amikor külön-külön Krisztust kiáltanak, de együtt Barabást, a Karinty-novellában. S végül azokról a kortársokról, akiket szeretek. Vasadit nagyon szeretem, Tornai Jóskát nagy költőnek tartom, Marsall Lászlót is. Ők a bölények.

– *Említetted a formát. Mit jelent számodra?*

– Fontosnak tartom, de nem hinném, hogy nagy formaművész lennék. Fiatal korában szerintem az embernek át kell esnie a trenírozáson: adott témákra alexandrint vagy jambikus verset írni. Aki ezt kényszerűvé érzi, annak nem is biztos, hogy költőnek kell lennie. Az igazi költő élvezi ezeket az akár saját maga által kitalált feladatokat. A pályakezdő költők általában szabad verset írnak, és nem tartják fontosnak, hogy megtanulják a formát. Ez nagy hiba. Sokan úgy gondolják, hogy a verset megtanulni fölösleges, mert a forma csak gúzsba köti a fantáziát. Ez hülyeség. Ha az ember úgy kezd el írni, hogy lüktet a fejében a metrum, akkor olyan utak nyílnak meg előtte, amelyek fel sem merültek volna, ha szabad versben gondolkodik. A formai tudás tehát nagy segít-

ség. Ráadásul ez az, ami tanulható. Ehhez nem kell tehetség. A fordított eset már tragikusabb: ha valaki nagy formaművész, de nincsenek önálló gondolatai. Ilyenkor csak zakatol a vers, mint a marhavagon.

– *Tagja vagy egy költői társaságnak. Mi ez az Immun Csoport?*

– Tizenvalahány éve alakultunk. Az alapító tagok között ott volt Rózsássy Barbara, Prágai Tamás, Fodor Miklós, Zsávolya Zoltán. A tagság állandóan változik, Fodor és Zsávolya bokros teendőik miatt eltávolodtak, de jöttek új tagok, például Erős Kinga, Iancu Laura, Györffy Ákos vagy Ughy Szabina, aki a legfiatalabb tagja a csoportnak. Vannak azután olyan immunisták is, akik nem költők, például az irodalomkritikus Erős Kinga, a jazz-szakértő Bércesi Barbara, vagy Nyakas Attila, a festőművész. Egy másik festő, Kondor Attila is eljön néha közénk. Hetente-kéthetente összejövünk. Laza, szeretetteljes asztaltársaság ez, eszünk-iszunk-beszélgetünk, de néha akcióba lendülünk. Legutóbb az áprilisi Életünkben volt Immun-blokk, és a Napút új számában is lesz. Élőben pedig az Artkatakombában olvastunk fel nemrég. A könyvhét táján az Írószövetségben is rendezünk felolvasóestet. CD-re és verskliperekre is gondolunk, egyre erősebben.

– *Milyen esztétikai elvek tartják össze a csoportot?*

– Semmilyenek. Nehezen tudnám közös esztétikai nevezőre hozni a tagok verseit. De ez nem is cél. Mi azt szeretjük egymásban, hogy különbözőek vagyunk. Talán az lehet a közös a verseinkben, hogy a hagyományhoz való viszonyunk hasonló. Hasonlóképp gondoljuk el a „megszüntetve fölemelést”. De ez sem biztos. A szeretet a legfontosabb.

– *Szellemi határainkat úgy kell fölfognunk, hogy ez mindig meghaladásra készítessen bennünket.*

Innen nézve te minnek tekinted a verseidet? Elért, meghaladott határokat jelölő cövekeknek?

– A mezőgazdaságban van egy olyan fogalom, hogy őszi határszemele. Ez nekem nagyon tetszik. Főleg azért, mert őszi. Valami ilyesmi. Vannak adott léthatárok. De ezek homályban vannak. Csak akkor pillanthatjuk meg őket, ha sikerül egészen közel férköznünk. Elérni persze nem tudjuk őket, mert mindig kijjebb húzódnak. Rilke azt írja a fiatal költőnek: „Azt írja, hogy idegennek érzi azokat, akik közel állnak önhöz. Ez azt jelzi, hogy világa már távol. És ha közelsége ilyen távoli, akkor távol-sága már a csillagok alatt van, nagyon messze.” Ha sikerül közel kerülnünk a határainkhoz, ha feszegetjük azokat, akkor világunk távol. A rossz hír az, hogy ha viszont nem feszegetjük, akkor nem hogy stagnálna, de zsugorodik. A határ felé lépkedve persze figyelembe kell venni a terep adottságait. Mint Tarkovszkij Zónájában.

Óvón kell meghódítani a tájat. A filozófiának és a költészetnek is ez az egyik feladata – ha lehet itt egyáltalán feladatról beszélni. Hogy a filozófiában hogyan kell óvón előrehaladni, azt a fenomenológia és a hermeneutika kidolgozta. A költészetnek egészen más a módszere. A költő határszemléje valahogy egyedibb. A lírai én útjai kifürkészhetetlenek. Ott még veszélyesebb ez a nyomulás, és erről az egészről nem is nagyon lehet beszélni. Nem tudom meghatározni, hogy én most hol tartok, hogy milyen lépetekkel közeledem, hogy melyik versem számít lépésnek és melyik viszszalépésnek ezen a távon, és hogy

egyáltalán mi ez az egész. És talán ez az egész nem is számít, csak az, hogy hitelesen lépkedjünk. És ha megtettünk egy hiteles lépést, akkor realizáljuk, nézzünk szembe vele. Itt már a szerénységnek semmi terepe nincs. Az a lépés, amit nem realizálsz, nincs. Folyamatos önreflexió, miközben mélységre a ködben.

Böbő 2009-ben

– *Visszatérve a filozófiára: hogyan jutott eszedbe, hogy elvégezd a filozófia szakot?*

– Egyszer rádöbentem, hogy idetova tíz éve írok filozófiai esszéket, és nagyon snassz, hogy még mindig outsiderként művelem ezt. Hogy jövők én ahhoz, hogy beleszóljak a nagyok dolgába? És éreztem, hogy ezt a kisebbségi komplexust – ami egyébként rám nem annyira jellemző – úgy küzdhetem le, ha elvégzem a filozófia szakot. Tudtam, hogy van olyan, hogy autodidaxis, de talán a filozófiában hat a legviccesebben. Akkor is, ha nem vagyunk sznobok. És elvégeztem Debrecenben levele-

zőn. A kisebbségi komplexus persze nem szűnt meg ettől, legfeljebb sznob értelemben, csupán hozzásegített ahhoz a belátáshoz, hogy valóban nem tudok semmit. Jövőre jelentkezni fogok PhD-hallgatónak, hogy ezt a nemtudást még mélyebben átlássam.

– *A filozófián belül mi az, ami különösen érdekel?*

– Először is a görögök.

A szakdolgozatomat Parmenidészről írtam, lefordítottam a töredékeit hexameterben, mert eddig még csak próza fordításai voltak. Aztán érdekel minden, ami a görögökhöz kapcsolódik. Heidegger ez irányú kutatásai döbbenetesek. Tanítványát, Gadamert is szeretem. De az analitikus görögségkutatók dolgai is izgatnak. PhD-témám egyébként Empedoklész lesz. Neki sincs még hexameteres fordítása. És szeretnék egyszer majd tragikusokat fordítani.

– *Min dolgozol mostanában?*

– Általában grafomán vagyok, de ezt nem szoktam észrevenni. Egyszer csak megszületik egy

könyv. Nem direkt csinálom. A könyvkiadók nem tudnak olyan gyorsan dolgozni, hogy ne legyenek állandó lemaradásban hozzám képest. Most készen van négy kéziratom, ebből kettő talán megjelenik nyárra. Az egyik *A torzó tekintete* című tanulmánykötetem. A másik Parmenidész-fordításom, egy kísérőtanulmánnyal. Új verseskötetem, a *Műzsák halála* a Parnasszusnál fog megjelenni. *Virrasztó Jenő kalandjai* című novelláskötetemet pedig – amit Kettős Tamás festő barátom illusztrált gyönyörűen – a Magyar Naplónak ígértem oda.

Csábi Domonkos